

REVISTA LITERARA

APARE O DATA PE SEPTEMANA

Abonamentul: Pe un an, 20 lei; pe 6 luni, 10 lei; pe 3 luni, 5 lei.

DIRECTOR:
ST. VELLESCU

Redactor-Administrator:
Th. M. STOENESCU

SCRISORILE
nefrancate se refuza

REDACTIA SI ADMINISTRATIA
PASAGIUL ROMÂN No. 3 BIS.

ABONAMENTELE
se platesc 'nainte

DE LA FEREAȘTĂ

Când, cu ochii duși pe carte,
Stai la geamu'ți, adâncită
Ca în ascultarea unui dulce cântec de departe,
Nu simți tu cât de ferbinte și de dornic ești privită?
Nu te ard a mele gânduri,
Ce-ți roese în jur grămadă,
Te alintă și-te roagă să-ți iei ochii de pe rânduri,
Ca din ei desprins'o rază cald' asupra mea să cadă,
Și 'n cucernica'mi privire,
Să 'nțelegi ce dureroasă'i și adânc' a mea iubire!

Nu te prind câte odată
Ne'nțelesele floruri
Ale vârștii tale crude, — și în inima'ți curată
Nu începe să mijască șoapta unor tainici doruri, —
Peste ochii mari să-ți cadă,
Ca de somn, a tale gene,
Și scăpând cartea din mână, să rămâi pe gânduri, — pradă
Visurilor voluptoase; — iar târziu, moale de lene
Și ca dintr'un somn trezită,
Să te scoli cu fața arsă, ca de friguri, și trudită?

Și nu-ți simți gura atinsă
Ca de buze nevăzute,
Să-ți cuprinzi obrazu'n palme, — de-o mânie dulce-aprinsă,
Tresărind, să te 'ntrebă, cine a 'ndrăsnit să te sărute?...
Câte nebunii n'ascunde
Vârșta ta neștiutoare,

Și de câte ori, prin somnu'ți nu 'ntinzî brațele'ți rotunde
 Dup'o scumpă nălucire și o rogi să nu mai sboare,
 Lunecând din visu'ți dulce,
 Ci să stea — să te mângâe, și la sinu'ți să se culce !...

Inger, iartă-mă de-aceste
 Nebunii ce'mi trec prin minte !
 Lung, duios mă uit la tine, și mă pierd ca 'ntr'o poveste ;
 Ș'atunci, ca potop de flăcări, simt sub tîmpla mea ferbinte,
 Cum 'mî șurue, nebune,
 Gândurile ne'nfânate,
 Și 'n auz vrăjit vuindu'mî, glasul basmelor îmi spune
 Să te smulg, frumoasă zină, și pe drumuri neumblate,
 Pe-un cal năzdrăvan, cu tine
 Să alerg, cătând norocul, depărtat în lumi străine....

Și'ți simt brațele, de-odată,
 Inceștate de grumazu'mî.
 Pe-al meu piept îți rezimi fruntea, ca de-un vis înfiorată,
 Și în fuga noastră, vîntul joacă pîru'ți pe obrazu'mî.
 Tot mai sus sburăm alături...
 Amețești, stergînd din goană,
 Cu priviri repezi pămîntul negru, ce 'ndăret îl măturî ;
 Iară eî, din sbor, smulg astri de pe bolți să'ți fac coroană.
 In văzduh, pe calea luugă
 Ce străbatem,—pe-a ta urmă— de vîpăi s'așterne-o dungă.

Vine-un nour—să ne soarbă—
 După noi ;... să nu te sperîi.
 Este răutatea lumîi, fiară lacomă și oarbă,
 Care ne-a simțit pe fugă, scoși din frînele durerîi,
 Sunt a vieții pămîntene
 Patimî, ca nisipul mării...
 Neatinsă de-a lor șoapte veninoase și viclene,
 Îndărăt, în a lor cale, svêrle piatra nepăsării,
 Ca din ea 'n clipă să crească
 Munți, din temelîa lumîi pîn' în strașina cerească !...

.

Eată-ne sosiți la sfîntul
 Țîrm al fericirii noastre !
 Codrii spun că'n veci pe-acea n'a desprins o frunză vîntul,
 Nici un nor n'a șters vr'o dată astrîi bolților albastre.

De sub umbra de răchită
 Lunecă leneșă'ți privire :
 E-o căldură dulce în aer, — pasc pe valea liniștită
 Mieii cu lână de aur. — Ca un cântec de iubire,
 In auz ți se strecoară
 Freametul duios de codru, șoapta blândelor isvoare.

Tu 'mă ieși capul, netezindu'l,
 Și ți'l culci frumos pe brațe,
 Mă privești cu ochii umezi, să'mă vezi inima și gândul,
 Și 'nțelegi c'a ta ființă umple 'ntreaga mea viață,
 C'a mea dragoste-ai robit'o
 Pe de-apururi numai ție,
 S' atunci c'un atât de dulce farmec îmi zîmbești iubit'o,
 C'aș uita a mele lacrimi, de-aș fi plâns o vecinicie !
 Iar aducerile-aminte
 Prind să ne înșire basmul zilelor de mai nainte...

Spun din vremile acele,
 Când venia, pe nesimțite,
 Numai gândurile mele
 Să se joace fericite,
 Pe-al tău chip și umăr dulce,
 Și în poală'ți să se culce.

Când abia 'ndrăsniam, spre tine,
 Să ridic câte-o privire
 Mută, arsă de suspine,
 Pe furiș, și cu 'nteruperi, —
 Nu cum-va a mea iubire
 S'o 'nțelegi—și să te superi...

Iară după ce-ai privit
 Blând în ochii mei odată,
 Ți-am spus dragostea mea toată,
 Ș'am ramas mai liniștit...
 Și de-atunci, când stai la geam,
 Ca din glas ne 'nțelegeam...

Câte nu ne 'nșiră gândul,
 Când le ia toate de-a rândul !
 Inșă eu aș vrea s'ascult

Ce a fost mai de demult,
 Și 'n deșert cat în trecut
 Al iubirii început !... u

Sigur — de când e urzită
 Inima mi-a fost ursită
 Pe de-apururi să se lege
 Și să'ți fie roabă ție ;
 Alt-fel nici n'aș înțelege
 Cum ar fi putut să fie...

Dar lăsați-mă în tihnă, gânduri oarbe și deșarte !
 Nu mă mai stârni zadarnic, dor nebun și fără parte,
 Să'mi mai ard liniștea 'n focul unui vis amăgitor,—
 Adormi, tristul meu amor !..

Iar tu, chip frumos, luminează ce'mi lucești așa feeric
 Și'mi rănești atât de dulce viața'mi plină de 'ntinerie,—
 Zimbet dătător de visuri și tulburător de minți,
 Șterge-te din al meu căget, fugi din ochii mei febrinți !

A. Vlahuța.

DIMITRIE BOLINTINEANU.

(Urmare)

Dar, în schimb, prin câte calități eminente nu răscumpără el aceste neajunsuri! Și mai ântâiu de toate, ne încântă acel ritm de o regularitate severă, se ridică sau cade fără să fie întrerupt de obstacule, acea varietate de versuri ce se joacă pe un registru foarte întins, începând de la tripodia trochaică și lungindu-se până la exametru de șapte-sprezece silabe, acea dulceață a limbii ce evită cu îngrijire grămădirea consoanelor aspre până a permite haturile așa de gustate de către scrii-

torii Ionici, acea langoare de imagini, care dă scrierilor lui un farmec particular, în fine acea delicateță feciorească de simțiminte, care este apanagiul naturilor alese. Cu ce grație nu se exprimă el în bucată: *Un prizonier român!*

Porumbiță intristată,
 Ești ea tine sunt strein,
 Și-ntr'o țară depărtată
 Tu cântă tristă, ești suspin.

Însă tu ai aripioare,
 Poți te întoarce când vei vrea ;
 Iar eu gen în închisoare
 Dupe dulcea țara mea.

Și câtă seninătate delicioasă nu
respiră acest cântec !

Intr'această dumbrăvioară
Ce în ceață s'a 'nvêlit,
Nu cunoașteți o căscioară
Cu coloane de granit ?

Acolo, misterioasă,
Pe balconu-'i de porfir,
Mă așteaptă-a mea frumoasă
Cu coșitele de fir.

Impresia ce ne produc aceste cântece față cu svêrcolirile unora din scriitorii actuali, cari cred că limba poetică constă în alegerea cuvintelor celor mai puțin obișnuite, este impresia ce ne lasă tablourile lui Rafael cu figurile lor liniștite și senine, în opoziție cu acele picturi moderne a căror originalitate se mărginește în situații muncite, în colorii strigătoare, în efecte neașteptate. Da, limba este un material neprețuit pentru scriitor și valoarea lui se judecă, între altele, și dupe măestria cu care el a știut să mlădieze acest instrument pentru trebuințele rimei și cugetărei lui. Dar a pune toată poezia în așezarea cuvintelor căutate într'adins în glosar, este a uita condiția de căpetenie a acestei arte. Alfred de Musset a scris neimitabilele sale poeme tot cu aceleași cuvinte de cari s'a servit Racine. Acest mare artist, fără a alerga la vocabule învechite, fără a scormoni cronicile sau idiomele vorbite înprejurul Parisului, a știut numai cu vocabularul tragediilor lui Racine să producă pe *Rolla*, pe *Lucie* și sublimatele sale *Nopti*.

Bucata care, în colecția de la 1847, ne pune în proeminență mai bine, de cât or care alta, măestria lui Bolintineanu de a mania limba românească, de a o încovoia după

trebuințele fantaziei sale, de a o face să alerge în exametre dactilice sau să salte în dimetre iambice ca-talectice, de a'i da toate intonările și toate cadențele, este fără îndoială balada *Mihnea și Baba*.

Cunoscătorii au știut să prețuiască această poemă după meritul ei și pînă astăzi ea figurează în mai toate colecțiile noastre de poezii alese.

Tot în acest timp, Bolintineanu, care găsea o plăcere nespūsă în citirea cronicelor și a scrierilor amicului său Nicolae Bălcescu, se avîntă în regiuni mai înalte, atacînd subiecte din istoria țării, spre a deștepta în compatrioții săi sentimentul demnității naționale și a le însufla încrederea nestrămutată într'un viitor vrednic de trecutul lor. Intre elegii și cântece eroice se ridică figurile uriașe ale lui Ștefan cel Mare, Mihail Viteazul, Mircea cel Mare, a Pandurului Bătrân, în care citim aceste strofe energice :

Noaptea cade întunecată
Pe câmpie și pe munte ;
Aduceți-mi calu-'ndată ,
Calul meu cu stema 'n frunte.

Să sbor unde Jiul plînge,
Să m'arunc prin cele cete,
Și cu lacrimi și cu sânge
Să astîmpăr a mea sete.

Căci e mult de când Românul
Varsă plîngerii înfocate,
Și e mult de când păgânul
Taie capete plecate.

Colecția se încheie cu o invocație, în care poetul îndreptează către providență rugăciunea următoare :

Aruncă o cătare asupra țării mele;
Ea este ca o barcă pe-un Ocean plutind,
Când uraganul urlă în noapte fără stele.....
O resăltare încă și-o vom vedea perind !

Trimite-ne, o Doamne, lumina ta cerească, —
 Căci lungă fuse noaptea în care suspinăm, —
 Ca să vedem furtuna ce vrea să ne răpească
 Și sub un mal ferice liman să cautăm.

Furtuna de care se temea Bolinteanu era puterea nemăsurată a Rusiei, care, sub aparența de protectorate, amenința să înghiță principatele românești. De aceea când izbucni revoluțiunea din Iunie 1848, el se grăbi a părăsi Capitala Franței, spre a da concursul său mișcării naționale din țară. Scopul era atât de mareș, pe cât anevoios de îndeplinit. De la prima dată se cerea trecerea desultorie de la un guvern oligarhic la o republică democratică, pentru care nici chiar capii nu aveau pregătirea trebuincioasă. Mulți dintr'ei, elevi ai lui Michelet și Edgar Quinet, admiratori înflăcărați ai revoluției franceze, credeu că toată înțelepciunea politică se găsește în scrierile enciclopediștilor și în discursurile lui Danton, Robespierre, Verquiaux etc. De notat este că între promotorii revoluției nu se afla un singur om care să fi ocupat o funcțiune de oare care însemnată sau să pozează niște noțiuni temeinice în arta de a governa. Eliade, sufletul mișcării, fusese un profesor de matematică, mai capabil de a specula asupra abstracțiunilor algebrice de cât de a-și înfățișa pe Românii din timpul său în carne și în oase, cu interesele, prejudiciile, slăbiciunile și calitățile lor. Cei-l-alți erau niște tineri entusiaști, jumătate poeți, jumătate femei, cari cugetau în versuri și plângeau uniți în brațele celor-l-alți, când situațiunea cerea de la dinșii ideii de oameni de stat și acțiune de bărbați. Petru întâia oară România văzu atunci un grup

de tineri mai mult sau mai puțin inteligenți, urmați de o mulțime credulă, emancipându-se de tradițiune, practicând rău experiența, găsind în matematică sau poezie metoda științei politice, în discurs mijlocul de propagare, în ideologie formula statului modern, în revoluția franceză idealul și gloria sa. Acești tineri aveau cu dinșii intusiasmul revoluționar și simpatiile claselor oprimate, și atâta era de ajuns, pentru ca să le dea pe mână frânele guvernului și soarta țării. Dar intusiasmul, așa de neapărat pentru dărîmăre, nu are puterea lampeii lui Aladin, pentru întemeierea unei societăți normale, și știința politică este fructul tardiv al unei experiențe îndelungate. Conducătorii mișcării din 1848 aveau multă bună-voință și mai-mai nici o experiență. Ei credeau că o societate se reformează în câte-va luni de sus până jos și că abuzurile învederate se stîrlesc cu câte-va decrete stilizate dupe exemplul reformatoarelor din 1789. «Știința politică, zice Macaulay, are într'o privință multă asemănare cu știința mecanică. Matematicul poate să demonstreze ușor că o forță oare-care, aplicată cu ajutorul unei pârghii sau unui sistem de scripeti, va fi de ajuns ca să ridice o greutate oare-care. Dar demonstrația sa porcede de la ipoteza că mașina este așa de solid întocmită în cât nici o bucată dintr'ânsa nu se va încovoia sau rupe. Dacă mecanicul care are să ridice o masă mare de granit real cu ajutorul unei pârghii reale și al unei funii reale, se va întemeia numai pe formula ce o găsește în tractatele de dinamică și nu va ținea seamă nici de cum de imperfecțiunea ma-

terialurilor sale, atunci tot aparatul său de pârghii, de scripeți și de funii va cădea în bucăți, și, cu toată știința sa geometrică, el va fi judecat în arta de a clădi inferior acelor barbari tatovați, cari, de și n'au auzit nici o dată vorbindu-li-se de paralelogramul forțelor, au găsit totu-și mijlocul de a așeza una peste alta pietrele de la Stonehenge. Ceea ce este mecanicul către matematic, este omul de stat practic către omul de stat speculativ. În adevăr, este foarte important ca legiuitorii și administratorii să fie versați în filosofia guvernului, precum este foarte important ca arhitectul, care are să așeze un obelisc pe un pedestal sau să suspende un pod tubular pe un braț de mare, să fie versat în filosofia echilibrului și a mișcării. Dar precum cel ce are să clădească în realitate trebuie să aibă în minte multe lucruri cari n'au fost însemnate nici o dată de către d'Alembert sau Euler, de asemenea cel ce are să guverneze în realitate trebuie să fie neîncetat călăuzit de considerații, la cari nu se găsește cea mai mică aluziune în scrierile lui Adam Smith sau Jeremy Bentham. Legiuitorul perfect este un mijlocitor exact între omul numai de teorie, care nu poate vedea de cât principiul generale, și între omul numai de practică, care nu poate vedea de cât circumstanțe particulare. Lumea, în timpul celor din urmă 80 de ani, a fost foarte fecundă în legiuitori, în cari elementul speculativ predomină cu totul asupra elementului practic. Europa și America au datorit înțelepciunii lor duzini de constituții abortive, constituții cari au trăit atâta cât le-a tre-

buit ca să facă un sgomot mizabil și să piară în convulziuni. ¹⁾

Or cât de frumoase ar fi fost intențiunile impetuoșilor reformatori de la 1848, adevărul este că împrejurările în cari se afla țara și puțina pricepere a conducătorilor ei făcea imposibilă împlinirea dorințelor lor. Ei înșii se convinseseră mai târziu că salturile mortale în politică nu sunt în tot d'auna sănătoase și că adesea, voind să dobândești totul, compromiți toate. De aceea în 1857, când cu divanurile ad-hoc, ei, urmând exemplul mai înțelept al boerilor progresiști, reduceau la mai mult de jumătate programul de la 48, priimeau cu recunoștință dispozițiile Convenției din 1858, cu toate neajunsurile ei, se deprindeau în fine cu ideea că reformele trebuiesc făcute cu încetul și că vindecarea parțială a unei boale sociale este o fericire în comparație cu stagnarea permanentă a răului.

În această mișcare juvenilă, dar candidă, precum a numit-o unul din cei mai talentați oratori ai noștri în mijlocul aplauselor Adunării naționale, Bolintineanu a jucat rolul său modest și a contribuit în marea puterilor sale la respândirea ideilor revoluțiunii în masa poporului. Unit cu amicul copilăriei sale, A. Zane, și cu d. Teulescu, el înființă ziarul *Poporul Sveran*, pe care Nicolae Bălcescu avea să-l ilustreze cu proza sa luminoasă, vie și energică, iar Cesar Boliac avea să-l înavuțască cu acele articole înflăcărâte, cari ne amintesc pe zăriștii marelui Revoluțiunii franceze.

(Va urma) *Ang. Demetriescu.*

¹⁾ History of England, vol. IV p. 84 sq.

DESPRE PREJUDIȚII

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA ATHENEUL ROMÂN

(în ziua de 3 Martie 1885)

(Urmare si fine)

Dacă vom continua studiul nostru într'un domen mai puțin vast, și dacă de la sentimente, cari aparțin omeniei întregi sau cel puțin unui popor, vom trece la clasele din cari se compune orî-ce popor, aci încă vom constata domnia prejudecăților.

În adevăr, la orî-ce națiune sunt două mari clase:

O clasă dirijentă și o clasă care e direasă. Fie-care din ele își-are prejudecățile ei. Aceasta, ezistă din anticitatea cea mai vechiă. Așa, organizarea societăților vechi, a societății romane și ateniene era ast-fel făcută în cât se născuse o mare prejudecată contra muncei. Munca, atât în societatea romană, cât și în cea ateniană, era lăsată numai pe mâna sclavilor. Nobilii patriciani sau cel mai puțin ingenuii bogați, cari făceau parte din clasa dirigentă aveau în casele lor ateliere, în care se făceau toate lucrurile de cari aveau trebuință, de la pâine și până la gladiu. Lucrătorii acestor ateliere erau sclavi; ei făceau îmbrăcămintea, mobilele, armele, ei preparau hrana patricianilor romani. Profesiunile libere chiar erau desprețuite și lăsate pe mâna sclavilor.

Medicul, în societatea romană, era adesea un sclav, care vizita bolnavii îi tămăduia, sau nu, dar ale cărui vizite nu i se plăteau lui, ci stăpânului. Sclavii dar singuri mâncau. Comerțiu, industrie, artă, știință, tot era lăsat pe mâinele lor.

Ce făceau cetățenii în timpul acesta? Strămoșii noștri romani, în timpul pe când sclavii lucrau, se ocupa de trebile țerei, făceau politică, vota.

Aceasta e una din cauzele, cari esplică pentru ce societatea, — îndată ce politica n'a mai putut ca s'o susție, pentru că libertatea se confiscase și voturile se preocupău, — a căzut cu o repeziciune ne mai pomenită.

Societățile moderne, nu mai au asemenea prejudeții contra muncei, cel puțin în

Europa, căci la chinezi nimic nu e mai nobil de cât a nu face nimic.

Semnalul cel mai mare de noblețe e a lăsa să-ți crească unghiele așa de lungi, în cât să le îndoști și să le legi de mâini. Probă evidentă că omul acela nu întrebunțează mâinele sale. Femeile își torturează picioarele de nu se pot mișca din loc. Cu cât piciorul e mai mic și mai schilod, cu atâta femeia, care nu poate face un pas, are mai mult merit.

Societatea modernă, europeană, are o altă deviză: inițiativa individuală, munca fle-căruia din noi. Cu toate astea, această deviză nu a rezolvat problema cea mare între clase: Ast-fel, săracii, clasa direasă cari sint foarte vii tot ce-i doare pe dênșii, acuză de toate aceste suferințe, de toate aceste dureri pe bogați, clasa dirigentă.

Iată ce zic oamenii numiți de rând despre cei dintr'un strat mai înalt; ceia-ce zice țeranul nostru de haina albastră, sau cum îi mai numește cu un termen vechiu de boieri, de ciocoi; ca și cum pentru dênșul n'ar fi de cât boeri vechi și boeri noi; ciocoi vechi și ciocoi noi. Vedeți că se plânge de tot felul de nedreptăți și se plânge adesea-orî fără cuvânt, pentru că dacă li s'ar da poate direcțiunea pe mână, nedreptățile n'ar înceta, aceleași poate s'ar reproduce.

Faptul e așa de adevărat că dacă se întâmplă să se ridice vre un om dintre țerani sau din clasa de jos de tot, când își schimbă haina își schimbă și prejudecățile.

Aceasta se vede mai cu seamă acolo unde ezistă luptă mare între uvrieri și patroni. Nu e patron mai tiran asupra uvrierilor sêi de cât fostul uvrier și nu e patron mai urât de uvrierii sêi de cât fostul uvrier.

Se cere egalitatea; ca remediu al tuturor relelor. Egalitatea e visul dupe care mulți aleargă; dar adesea orî se cere e-

galitatea, după cum o cere căinele din fabula lui Alecsandrescu. Cunoașteți acel capo-d'operă :

Cât îmi sunt de urâte, unele dobitoace,
Ca lei, tigrii, urși și alte câte-va,
Cari cred despre sine că prețesc ceva,
De se trag din neam mare,
Asta e o întâmplare.
Și eu poate sunt nobil, dar să o spun, num'î place.

Pe tonul acesta continuă conversația cu un boi, Samson, dulău de curte, celătra foarte tare, dupe cum zice fabula.

Samson termină, zicând, că cere egalitate :

Căci fie cine știe
Că am de bucurie
Când toată lighioana măcar și cea mai proastă
Căine sadea îmi zice, iar nu domnia-voastră.

Atunci un biet cățel, cățelul Samurache, auzind vorba lor și că n'au pretenții, nici vanități deșarte, se apropie de ei ca să'și arate iubirea :

— Vorbirea voastră, zise, îmi place cât se poate
și sentimentul vostru 'l stimez frații mei.
— Noi frații tei, response Samson plin de mânie, —
Noi frații tei, potae...
O să'ți dau o bătae
Care s'o pomenesci...
Cunoști tu cine suntem ? —
Și ți se cade ție, lichea nerușinată, ast-lel să ne
vorbești ? !

— Dar ziceați —
Si ce'ți pasă !... te întreb eu ce ziceam.
Adevărat vorbeam :
Că nu iubesc mândria și că nrăsc po lei
Că vreau egalitate, dar nu pentru cățel.

Și poetul adaogă cu multă dreptate :

Aceasta printre noi, adesea o vedem
Și numai cu cei mari egalitate vrem

Să nu credem însă că cei mari n'ar avea și ei prejudeții contra celor mici. Boerii noștri cei vechi, când auzeau că un om din o clasă inferioară, are oarecare năzuințe de emancipare ; vrea și el să ajungă ceva mai mult de cât este ; zicea faimoasa vorbă : *Auzi mojiuc !* Azi vorba nu se mai zice ; suntem un popor, o societate prea mult democratică, dar să fim siguri că lucrul a rămas în mîntea multora.

Herbert Spencer, citează ca o prelude-

cată a clasei bogate, indignațiunea generală, care ecsistă contra slugilor. Poate ași fi crezut că numai la noi sunt slugi rele. Aceasta ar fi o prejudecată. Sunt pretutindenți : În Franța, în Englitera, în toate părțile, și dovadă de aceasta, e o carte a unui nobil lord, de mai multe ori milionar, intitulată : *Cel mai mare flagel al vieții* ; o carte în care autorul vorbește cu multă indignațiune de tot ce-a avut să sufere din partea slugilor. Spencer observă cu mult spirit că o asemenea carte ar fi putut fi scrisă și de o slugă în contra stăpânilor, având același titlu și spunând aceleași adevăruri.

În clasa dirigență sunt și alte prejudeții : a unora contră altora.

Ce e noblețea, boeria, de cât un prejudiciu ? Acest prejudiciu există în toate țările. La alte popoare mai mult ; la noi mai puțin, dar există și la noi. Aceasta îmi aduce aminte o delicioasă pagină din scrisorile lui Ioan Ghica către Vasile Alexandri. Ioan Ghica avea o mătușă bătrână, cucoana Elena Dudeasca. Ea trimitea regulat să'l cheme ca să'î descurce zapisele și să'î citească hârtiele. Drept mulțumire, cucoana Elenca, 'î zicea :

— Vin să te sărut evghenistul mamei, căci când mă gândesc la evghenia neamului nostru, mă apucă amețeală ; noi suntem rude cu toate neamurile mari ale pământului, cu Calonfireștii, cu Buzeștii, cu Filipeștii, și chiar cu Maria Teresia, și când începea biata cucoană Elenca să esplice spița neamurilor, ajungea să arate rudenica cu toate neamurile din țară, dar când era vorba de *Maria Teresia*, cam încurca spița neamului.

Ce e eticheta ?

Relațiunile bune cu cei-l'alți, buna cuviință, e negreșit o necesitate dar ; dusă la esces, e un curat prejudiciu și atât de mare 'î este puterea, în cât devine uneori o curată datorie. Adesea ori se ved două diplomați într'o conversațiune mezo-voce ; un aer misterios, tăcut, și cu toate astea poate să nu fie vorba de cât de o simplă cestiune culinară.

În diplomație eticheta e o datorie profesională.

Diplomații de școala veche cari aveau acest prejudiciu, că toată arta diplomatică consistă numai întru a trage pe sfoară pe cei din școala nouă, din cari mulți s'au con-

vins că și în diplomație cea mai bună armă e adevărul, toți sunt siliți să sacrifice prejudiciului etichetei.

Meseriele, aș și ele prejudiciile lor. Medicii vă vor spune că țara noastră e pierdută, dacă medicina n' o merge bine și dacă sănătatea publică, care depinde de ei, nu o fi în floare. Pe d'altă parte, medicii veterinari, vor reclama și ei o parte din glorie, căci dacă nu vor fi animale cari să ne hrănească, să ne îmbrace, să ne are pământul, vom muri de foame. Farmaciștii și ei vor zice: Noi facem mai mult de cât medicii, căci am putea otrăvi omenirea întreagă. Legiștii vă vor spune că piatra unghiulară a societății e numai dreptatea; numai tribunalele și numai avocații. Militari, dacă te vei atinge de un regiment și vei căuta să'l desființezi, toți militarii îți vor spune că e în pericol viața chiar a națiunii.

Profesiunile aș asemenea prejudecăți nu numai în ceea-ce privește importanța lor, dar chiar în ce privește rutina. Ast-fel, se știe cu câtă dificultate se schimbă instrumentele de lucru.

Iați un esemplu celebru :

Bourbaki, trimis la manevrele germane, câte-va luni înaintea începerii războiului de la 1870, face un raport în care își bate joc de armata germană, de organizațiunea ei, spunând că n'ar putea rezista nici două zile contra admirabilei armate franceze și când vine vorba de puștile cu ac, le tratează ca jucării de copii.

Lecția dată de Prusia Franței, a fost un trist esemplu de răul pe care prejudecățile îl pot face.

În privința amorului exagerat de meserie, aduceți-vă aminte de una din scenele din piesa lui Molière ; „Le bourgeois gentilhomme“ sau cum s'a tradus pe românește ; „Bădăranul boerit.“

Nimeni nu și-a rîs mai bine de aceste prejudecăți.

D. Jourdain vrea să ajungă gentilom cu orî-ce preț.

El își confiază educațiunea sa foarte incompletă la o mulțime de profesori ; își ia profesor de dans, de muzică, de arme și de filosofie.

În scena III-a din actul II vine profesorul de arme și începe lecția ; arată d-lui Jourdain cât de necesar e unui gentilom să știe a se bate în duel și cât de inu-

tile sunt orî-ce alte calități ca : dansul, muzica, mai cu seamă filosofia în comparație cu știința armelor.

Dar pe când se petrecea aceasta, vine profesorul de dans și cel de muzică, la rîndul lor încep să și laude și ei fie care meseria. Și o ceartă mare se naște. Într'aceasta, sosește și profesorul de filosofie. Filosof pacinic, și om blajin, vrea să împace pe toți și începe să arate că și știința armelor și muzica și dansul nu sunt nimic pe lângă filosofie. Scena se termină prin o bătaie : toți profesorii se iaș de păr.

Care din profesori aveau dreptate, Molière n' o spune. Fie-care avea puțină dreptate. Nimic nu e de desprețuit. Dar, imi veți zice, ce trebuie unui om să știe armele, când n'are să fie militar ? Pentru a se bate în duel ? Dar duelul nu este oare o prejudecată ? Negreșit, duelul e prejudecata, sentimentului de onoare. Nu e moralist care să nu condamne duelul ; nu e judecător, care să nu condamne pe duelistul trimis înaintea sa ; nu e om cu bun simț să nu se revolte contra acestei absurdități, că dupe ce ai fost victima unei infamii, apoi îți espui viața față cu un om cu atât mai impertinent și adesea mai infam, cu cât va ști să mânuiască mai bine arma sa și să țintească mai bine cu pistolul. Cu toate acestea, nu e moralist, nu e judecător, nu e om cu mintea întreagă care în anumite cazuri să nu fie gata să și expue viața în duel. Dovadă Voltaire, care se ridică cu sarcasm contra duelului, se declară gata să primească orî-ce cartel.

Dovadă Lassalle, care numai acestor prejudicii aristocratice, nu vrea ca să sacrifice nimic, moare victima unui duel, omorît de românul Racoviță. Acest prejudiciu al duelului, va trăi încă mult ; societatea și legile ast-fel cum sunt făcute, îl justifică.

Cât timp legile noastre nu vor pedepsi relele morale, calomnia, injuria, atingerile asupra onoarei, cel puțin cu aceiași măsură cu care pedepsește relele materiale : furtul, escrocheria, abuzul de încredere, duelul va avea rațiunea de a fi.

În adevăr, de ce se bate duelistul ? Pentru ca să și apere onoarea sa. Poliția veghiaș asupra vieții, apără punga fie-căruia din noi ; judecătorii apără proprietatea, dar onoarea cine o apără ? Fie-care din noi suntem apărătorul onoarei noastre.

Societatea și legile sunt neputincioase pentru a-ți da tatisfacere. Și câtă vreme legile vor fi ast-fel, și societatea va fi ast-fel, duelul își va găsi dacă nu legitimitatea sa, dar cel puțin o mare circumstanță ușurătoare.

Dacă vom merge la un popor unde duelul mai nu există, la englezi, vom vedea că legile pentru fapte de calomni, sunt foarte aspre; societatea la rândul ei se arată foarte aspră. Ea nu tratează aceste lucruri în care este în joc onoarea unui om *comme des péchés mignons* și judecătorii nu ghmesc.

În Austria, se zice că un ofițer pălmuise pe nedrept pe un altul. Atunci împăratul chemă la sine pe cel ofensat pe nedrept și îl puse în fața publicului și îl sărută pe obrazul pe care fusese pălmuțit, pe când în același timp gădele pe eșafod pălmuia pe cel vinovat.

Nu știu dacă faptul e adevărat, dar e foarte nemerit. Ceia-ce zice legenda că făcea împăratul Austriac, aceia trebuie să facă societățile moderne și atunci duelul va dispărea.

Până în legi prejudiciul și-a stabilit domeniul său și sunt o mulțime de dispozițiuni ale codului care ne guvernează chiar pe noi, cari nu sunt de cât rezultatul prejudiciilor timpurilor trecute. Prejudiciile isbucnesc mai cu seamă în deosebirea mare ce se face în lege între drepturile acordate bărbatului și acele acordate femeiei. O lege a lui Manu, în India, după care veduva unei rajak indian, trebuie să se arunce în flăcările rugului pe care se arde cadavrul bărbatului ei; până într'atât femeia din timpurile cele mai vechi s'a considerat că se absoarbe cu totul în bărbatul său, că n'are nici un fel de ființă distinctă și că îndată ce soțul a perit, soția nu mai poate nu mai trebuie, nu mai are de ce să trăiască. Eată o credință care dă naștere la o prejudecată indiană. Femeile europene nu găsesc de cât surâsurii de mizericordie pentru acele nenorocite veduve indiene.

E negreșit absurd, e crud să condamni pe o femeie, pentru că și-a pierdut bărbatul, să moară și densa; să condamni pe copii cari și-au pierdut pe tatăl lor se rămână de tot orfanii, și fără tată și fără mamă.

Totuși puterea prejudiciului e atât de

mare, în cât veduvele indiene, se sacrifică de bună-voia lor cu un fel de exaltațiune pe jumătate ne bună, pe jumătate sublimă, cu o convicțiune profundă, că fericirea lor viitoare, că fericirea întregului lor neam depinde de sacrificiul lor. Până într'atât vechea lege sancționată, de moravuri, de credințe nestrămutate, își impune tăria sa, în cât guvernul englez în India, care vrea să facă să dispară această sălbatică tradițiune, întâmpină cea mai mare dificultate a opri pe veduvele indiene de a se arunca pe rugul bărbaților lor.

Ar fi prea lung să urmărim toate prejudecățile de cari se leagă soarta femeilor.

În decursul secolilor, în toate legislațiunile vechi și noi, vom găsi nenumărate prejudecăți.

Toate acele legislațiuni vechi cari țineau pe femei sub o tutelă perpetuă, *din cauza ușurinței minții lor*, cari nu le da în familie mai multe drepturi de cât unui copil, și găsesc încă un rezumat în legile noastre, în modul cum se continuă familia.

E un articol în cod care zice: copilul datorește părinților săi supunere și respect până la majoritate; și apoi imediat: Tatăl singur, în timpul căsătoriei, exercită puterea părintească.

Dar mama? Ea nu are nici o inițiativă, nici o putere.

Acelaș lucru la căsătorie. Legea dă tatălui supremația. În cas de desunire între tată și mamă, ori cât ar cere dreptatea, morala, interesul copilului să se urmeze avisul mamei, tatăl singur poate impune voința sa.

Mama dispăre, ast-fel în cât tatăl are drept să zică: Nu ești nimic în casa mea de cât cea d'ântei care trebuie să asculte. Această idee de egalitate între mamă și tată, pe care o exploatează unii filosofi moderni ca să demonstreze bunătatea secolului, și a legilor de azi, e o adevărată himeră. Noi românii, suntem cu atât mai culpabili de a ne fi îmbrăcat în această haină franțuzească a codului, cu cât aveam în legislațiunea noastră veche, dispozițiuni cari puneau pe o treaptă de adevărată egalitate pe mamă și pe tată, în ceea-ce privește căsătoria.

În codul Calimach, se zice că nu e volnic a se face puternica alcătuire a logodnei fără învoirea acelora ce se logodesc, ace-

lora sub a căror stăpânire sunt : a tatălui și mamei, fără nici un fel de diferență între tată și mamă. Și noi am avut acest prejudețiu că codurile românești nu erau bune, ca și toate instituțiile cele vechi ale țerei, și am luat cu d'a valma legile din străinătate, fără a vedea dacă ne convin sau nu. Azi vedem că în multe cazuri, am lucrat cu prejudecată.

Dacă veți răsfoi încă un moment codul, veți întâlni această dispozițiune : Ori cine face un rău altuia, dator e să'l repare ; dispozițiune minunată pentru că înainte de a fi scrisă în cod, ea e scrisă în mintea și în conștiința fie-căruia din noi. Dar ia presupuneți că un bărbat și o femeie cedează puternicei porniri a iubirei și că această iubire nu se înregistrează la primărie, nu e bine cuvântată de un preot, ci se mulțumește numai, ca să aibă de altar nemuritoare natură, cum zic poeții. Acest amor poate să producă fructe, se nască copii. Intr'o bună dimineață, tatăl poate să dispară. Ce face ? El vrea să și reguleze situațiunea ; să facă o adevărată căsătorie, care de astă dată se petrece înaintea primarului și a popei.

Vrea, cum se zice în termenii consacrați, să facă fericea unei tinere fete. Și el care e experimentat în arta de a iubi, va putea negreșit face aceasta. Dar așteptând, face nenorocită o altă femeie. Ei bine, mi veți zice : Legea e neputincioasă în ale iubirei ; femeia care a cedat trebuie să știe că lucrurile acestea durează cât o noapte de vară. În definitiv, e culpabilă. Nenorocirea ei e poate meritată. Dar copii ? Copii, altă vorbă, veți zice, ori cine a făcut un rău trebuie să'l repare. Acest Don Juan, care cu cât e mai bogat, cu atât e mai irezistibil, ar trebui să asigure cel puțin ezistența copiilor lui.

Ei bine, nu.

Căutarea paternității e interzisă, și copilul n'are absolut nici un drept. Pentru ce ? Se zice : trebuie să se evite scandalul. Dar dacă muma nu are cu ce să hrănească pe copii ? Vor muri împreună, aceasta nu e un scandal ? Va trebui oare să se ducă copii să cerșească la ușa tatălui lor, care poate nici se va milostivi să i lase să adune fărâmiturile mesei sale ? Aceasta nu e un scandal ?

Vi se spune că trebuie să se asigure li-

niștea familiei legitime. Dar vedeți grozava inconștiință a codului. Căutarea paternității e interzisă ; căutarea maternității e permisă. Nu e permis nimănui a se atinge de un tată în maiestatea familiei, dar e permis a spune că cutare femeie respectabilă și respectată este muma naturală a cutărui copil, a cutărui om, care poate se ridică fără să aibă vre-un drept. Și vă întreb, în starea noastră de morală, când se cer atâtea condițiuni de puritate la femei, și când trecem cu buretele asupra tuturor păcatelor bărbaților, care scandal e mai mare ? Se zice că e incertitudine, paternitatea e un accident, pe când maternitatea e un fapt. Argumentul e tare, dar nu inzistibil. Înțeleg ca să se recomande circumspecțiune și judecătorilor, înțeleg să se ia ori-ce garanții. Dar când e certitudine, când paternitatea e evidentă, dați copilului dreptul de a cere reparațiunea unui rău de care el nu trebuie să fie respectabil. Dar prejudecata e încă mare, și va trece încă mult timp până ce codul nostru va face progresul pe care l' cerem.

Și în această privință, am făcut un lucru rău că ne-am depărtat de vechia dispozițiunea a codului Chalimah ; e un articol care zice : nelegiuitul fiu va putea să ceară de la muma și tatăl său mijloacele de hrană și întreținere, de căutare pentru boalele sale.

Când am luat legea franceză, în loc de a menține vechia lege romană, am făcut dar un pas îndărăt.

Ce rezultă din această conferință deja lungă ? Rezultă că prejudețul și a stabilit domeniul său pretutindeni, în omenirea întreagă, în cugetările, în sentimentele, în legile noastre.

Cu toate acestea, fiți pe pace, pe zi ce trece prejudețiile se împutinează, societățile se întemeiază pe o bază nouă de știință și de adevăr ; avem pe judecăți mai puține de cât părinții noștri ; generațiunile cari ne urmează vor avea prejudecăți mai puține de cât noi ; și prin o iubire exagerată de noi înșine, vom zice copiilor noștri, cum ne zic nouă părinții noștri : *Ce vremuri erau când eram noi tineri !! ce bunătate de vremuri !* iarăși cu o prejudecată.

Care e acum mijlocul de a se combate prejudețiile ? Mijlocul este numai în ra-

țiunea noastră; în bunul simț a întrebuița cât se poate mai mult mintea noastră, a face apel neconținut la dreapta judecată, iată mijlocul unic de a înlătura multe prejudecăți.

Dacă conferința aceasta nu va avea alt rezultat de cât să vă pue în defiență

de acel cuvânt de iubire și de ură ce există în fie-care din noi; să vă facă să examinați ori-ce idee, ori-ce acțiune, cu acea piatră de încercare a rațiunii a bunului simț, încă va fi fost o conferință utilă, și acesta e singurul titlu la care aspir.

C. C. Arion.

VICTOR HUGO

Cea mai mare glorie literară a acestui secol s'a stins: Victor Hugo a murit la ¹⁰/₂₂ Maiu.

Nu mă voi încerca eu a zugrăvi această figură fără seamăn în literatura contemporană; publicul va câștiga ceva mai prețios: un studiu asupra lui Victor Hugo, de Louis Ulbach, unul din intimii lui. Posed manuscrisul autorului, iată în ce circumstanțe.

În 1881, în urma congresului literar internațional, ce Asociațiunea noastră literară a ținut în Viena, Louis Ulbach a fost rugat să facă o conferință. El își alege ca subiect pe ilustrul poet al Franței, a cărui viață și fisionomie o cunoștea mai bine de cât ori cine. Dupe ceși citi Conferința, Ulbach, pe care l însoții în urmă până în București, îmi dăruie manuscriptul, ca amintire de acea seară și de relațiunile noastre. Il păstrez cu admirațiune, și socotesc astăzi nemerit de a da publicității o traducțiune după această remarcabilă lucrare critică. Fără a intra în amănuntele vieții și operilor lui Victor Hugo, care se găsește lesne în ori-ce biografii, nimeni nu a dat un portret al lui mai asemănat și mai impunător de cât Ulbach. Cititorul va judeca.

Încă un cuvânt.

Am avut deosebita onoare să cunosc pe Victor Hugo, care era președintele de onoare al Asociațiunii noastre

Literare Internaționale. El a preșidat în persoană Congresul nostru din 1878. De două ori am fost în casa lui: odată la aniversarea nașterii lui (27 Februarie) în acea casă de pe avenue d'Eylau (astăzi avenue Victor Hugo) unde primea cu atâta bunătate, și altă dată pentru a obține un vers scris de mâna lui, și care a fost reprodus în *Albumul Macedonean*:

„Je resterai proscrit voulant rester debout.“

Omul care, ca și Voltaire, trebuie să dea numele secolului al XIX, era încarnațiunea sentimentelor umanitare, duse până la un ideal neînțeleș de epoca noastră; el a cântat, în versuri săpate ca în bronz în memoria universului întreg, tot ce e nobil, tot ce e mare, tot ce e înalt. Cum zice d. Ulbach în conferința sa, Victor Hugo aparține de o potrivă tuturilor popoarelor, și când o lumină ca aceasta se stinge, întunericul coprinde tot universul inteligent și civilizată.

Eată pentru ce viu, în aceste coloane cu prinosul admirațiunii mele, unindumă cu redacțiunea *Revistei literare* pentru a exprima doliul de care am fost loviți și noi românii, care ținem un condei în mână, la anunțarea morții lui Victor Hugo.

T. George Djuvara

Eată conferința d-lui Louis Ulbach:

Doamnele și domniștii mei,

Nu năzresc să fac, în această ședință, un studiu literar complet asupra lui Victor Hugo: aceasta ar fi din parte-mi nu numai semeție, dar încă și zădărnicie.

Semeție, pentru că o singură seară nu ar fi de ajuns; zădărnicie, pentru că cunoașteți pe marele nostru poet tot așa de bine ca și noi francesii!) și așa jicni simpatia d-voastre, care n'are trebuință de a cunoaște prin mine numărul, numele și valoarea operilor sale.

Dară Victor Hugo e președintele de onoare al asociațiunii literare internaționale, al cărei congres s'a sfârșit, și recunoștința noastră pentru ospitalitatea Vienei are trebuință de a închina această primire strălucită aceluși ce singur o merita, aceluși pe care l'ați glorificat în persoanele noastre.

Voesc să vă fac portretul omului care e lumina și drapelul nostru, care de patru-zeci de ani e amicul meu.

Indrănesc a rosti acest cuvânt de *amic*, pentru că el nu leagă de cât admirațiunea mea. În adevăr, nu suntem oare amicii celor ce limpezesc sufletul nostru și l'înălță până la ei?

Voesc să vă povestesc cele d'ântăișii impresiuni ce am simțit când aveam douăzeci de ani, și când l'am cunoscut de aproape; voesc să vă spun ce lecțiuni am priimit dela densusul, când, la vârsta de patru-zeci ani, m'am dus să mă oțolesc curagiul în seninul exilului lui. Voesc să vă spun cu câtă emoțiune filială, eu, tată-moșii însuși, mă bucur de dragostea acestui mare bătrân care mă face să uit că am îmbătrânit, și pentru ce sunt totdeauna, de și am cărunțit, camaradul copiilor lui, scolarul ce el incuragia la studii și care tremura așa de tare bătând Duminica la acea ușă de pe piața Regală, în dosul căreia mi era pe atât frică de al vedea arătându-se pe cât așa fi fost desesperat de a nu l'întâlni!

Ce soartă miraculoasă fu aceea a poetului nostru! El a fost revelatorul și încântătorul tineretei noastre. Talentele noastre au îmbobocit, inimele generațiunii mele s'au dilatat la raza viue a geniului

său. El a rămas sfătuitorul, inspiratorul bărbăției noastre, și eată că acum, când îmbătrânim, îl găsim earăși întrecându-ne tot-deauna, înfrângându-ne, minunându-ne!

Ast-fel, existența sa va fi coprins o serie întreagă de existențe care s'au dezvoltat într'ansa, și ea continuă. El ne va fi răpit de cu vreme, ne va fi conservat, încălzit cu iubirea sa, și acei cari i vor supraviețui vor păstra mult timp cele de pe urmă lucriri ale acestui mare sfințit de soare care încă nu a început.

Văzui pentru întâia oară pe Victor Hugo în 1840, în instituțiunea în care îmi complectam studiile. Îmi reamintesc acea zi, ca și cum ar fi erî chiar. Era în timpul recreațiunii dela patru ore, primă-vara.

Aveam de camarazi pe copii lui, și secretul multor din aceste camaraderii ținea în nădejdea de a ajunge o dată până la părintele lor.

Pe atunci, se citea mult în Franția. Între scolari, aveam certuri literare: eram împărțiți în romantici și clasici. Ne hărțuiam asupra moralității Lucreției Borgia potrivită cu acea a Phedrei, și pentru a asista la reprezentațiunea lui Ruy-Blas, făceam coadă o zi întreagă înaintea teatrului: am fi petrecut și noaptea!

Un camarad, arătându-mi terața ce domina curtea de recreațiune, îmi zise: — „Vrei să vezi pe Victor Hugo?“ Simții inima-mi bătând tare, și toată făptura mi săltând: așa fi vrut să pot sbura!

Soarele apunând incadra într'o aureolă fruntea poetului care înainta cu capul gol. Avui o vedenie plină de extas!

Vă voi mărturisii că, cu toată familiaritatea ce anii strecurări o permit, de câte ori vorbesc cu Victor Hugo, simț încă tot-d'auna ca un avânt intern de emoțiune tânăra ce mă transportă către această d'ântăișii aparițiune. Goethe pune în gura lui Werther: „Vai! celor ce nu s'au îmbătat nici o dată!“ Cuvântul e adevărat și profund. Vai! acelor ce nu au simțit nici o dată beția unei asemenea admirațiuni sașu cari, după ce au simțit-o, nu au păstrat nimic dintr'ansa!

Tinerile generațiuni naturaliste înțelegevor ele oare această nebunie a credinței literare? Sciu bine că ele nu au încă un om mare de admirat, și că nu vor să l'aibă. Le plâng. Ele și rezervă un viitor fără lumină, și dacă vre o dată ele vor

¹ L. Ulbach se adresa, în capitala Austriei, unui public cosmopolit.

străbate, ca noi, în maturitate, o epocă stearpă și apăsătoare, ele nu vor afla nimic în inima lor pentru a 'și ușura sarcina, pentru a se resemna, pentru a spera cu ori-ce preț!

Înainte ca acest an să se sfârșit, devenisem unul din oaspeții regulați ai Salonului de pe piața Regală. Acest salon, pare că 'l ved încă, vast, cu tapițerii pe pereți, pe parchet, pe tavan, cu un cămin înalt de frumos styl, cu un portret celebru, de Louis Boulanger, înfățișând pe Victor Hugo, părinte, precum azi e represintat ca bunic; cu un mare tablou, dăruit de ducele de Orléans, și înfățișând încoronarea Inesei de Castro, cu acel tron provenind de la St. Cyr pe care Ludovic XIV șezuse, afară dacă nu servise de cât doamnei de Maintenon, pe care nimeni nu ședea; cu acei mosafiri curtenitori, lăudători, toți celebrii, cu un contemplator tăcut într'un colț, un om cu fruntea largă, cu privirea cenușie-aurită, văzând tot, ne uitând nimic, un om care a fost Shakespearul romanului, Balzac în fine, încă un mare nemuritor, care a plecat prea curând pentru nemurire.

Toată literatura, toată elocuența, toată politica a defilat acolo. Tot ce a fost o lumină, o scîntee, un vierme-luminos sub guvernul din Iuliu a răspândit strălucirea sa și a pierdut phosphorul în acest salon.

Mai târziu, Victor Hugo a locuit rue de la Tour d'Auvergne; dară acesta nu fu de cât un răgaz, întrerupt de 2 Decembrie. Suvenirele cele mai vii, cele mai prețioase, vor rămâne legate de otelul Guéménée, de pe piața Regală, și de casa din Guernesey (Hauteville House). Eacă cele două mari focare ale vieții sociale a poetului, înaintea acestei mici case de azi după avenue d'Eylau, care de acum înainte e consacrată *casă istorică*.

Nu e tot-d'auna exact de a crede că locuința unui om de inteligență este tiparul cugetărilor sale în relief, sau mai bine, se întâmplă ades că, după natura exclusiv concentrată sau absolut expansivă, a talentului său, poetul nu se leagă de zidurile ce locuesce, nu lasă nimic dintr'ânsul, și se mulțumesc cu o ospitalitate banală.

Lamartine, spre exemplu, care era mai mult poet instinctiv de cât artist, idea sa prin simpatie locurile vulgare unde

ședea, le transforma în un vis, și nu le transforma pentru ochii vizitatorilor.

Casele lui Victor Hugo au fost și sunt echioul geniului său esențialmente artistic. Ele sunt rânduite, mobilate precum cugetă, precum serie, cu o armonie gravă, sonoră, plină de antithese, mobilate pentru ochi, pe care 'i miră, pentru spirit, pe care 'l frământă, pentru inimă, pe care o mișcă.

În alegerea, în dispozițiunea, în punerea în scenă a acestor locuințe pitoresci, simțim produsul necesar a unei imaginațiuni care nu vede nici o dată idea fără făptura, care, ca să zic ast-fel, sculptează sentimentele, și a cărei putere creatoare nu se mulțumesc cu nepipăitul.

Am zis un cuvânt care resumă pe Victor Hugo întreg: puterea!

Cu temperament energetic, cu voința neclintită, poetul iubesc puterea și o comunică la tot ce face. Tot ce e mare, adânc, strălucitor, luminos, adică puterea în lumină și în culoare, precum și puterea în desemn și în siluetă, eată nu numai ce caută, dară cea ce 'l încântă cu naivitate în dramele și în versurile sale, în prosă și în viața sa.

S'a discutat mult țaria subiectelor ce alege și desvoltă, logica peripețiilor ce desnoadă.

Azi discuțiunea e mai puțin vie; căci educațiunea se face din ce în ce. Înțelegem acum că deducțiunea sentimentelor este tot-d'auna adevărată, chiar într'un subiect paradoxal și nu 'i mai imputăm copilărescele pretexte ce aduc o mare exploziune, precum nici gândim azi a imputa aceasta lui Shakespeare.

Dară, cea ce nici o dată nu s'a negat, nici discutat, e comoziunea ce dă o pagină, o strofă a lui Victor Hugo, atât de tare e lovitura priimită! e reflectul adânc înrădăcinat ce lasă în spirit imaginea ce am văzut trecând, atât de tare e colorată această imagină! e lărgirea proporțiunelor ce spiritul comunică lucrurilor, după ce Victor Hugo a trecut printr'ânsele, atât de puternic străpunge înainte rațiunea lui, înzestrată cu arme tari!

Scrisoarea lui repede, dară totuși largă și puternică, iscălitura lui masivă ca o inscripțiune gotică, pe care o încheia în jos paginilor sale ca prin două aripi puternice de pasere, modul lui de polemică care nu caută de cât loviturile mari, care

prăpădesce în loc numai de a sgâria, mijloacele lui de a mișca sufletele, mijloace ce merg până la extreme; veselie lui buciunătoare care ne sguđuie pêne în adâncul inimii, în tocmai ca risul lui Rabelais; lyrismul lui, pe atât lecțiune pe cât și produs al muncii; erudițiunea lui, desordonată într'un chip savant, totul în el, afară din el, arată un temperament ce se desfășură în afară, o putere care siluesce gingașia, fără însă a o nimici.

Il vezi brutal, și de o dată grozăvia devine transparentă, se irizează la razele soarelui, se evaporă ca o bășică în aer: granitul se întredeschide pentru a lăsa să iasă o floare ce îmbălsămează; *gura de umbră* suride și potolesce echourile sgomotoase, pentru a șopti:

„*Puisque j'ai mis ma lèvre à ta coupe encore pleine !*”

Contrastele, antitesele ce caută naivamente în operele sale, ca o trebuință a naturei, el le are în geniu.

El e în viața-i de o solemnitate peste măsură și de o familiaritate gingașă. Îi plac eroii, și îi face uriași; în acelaș timp, însă îi plac și copiii, pe care îi face tot atât de puternici ca și eroii. *Garroche* se poate măsura cu *Jean Valjean*, iar *Gwyn plaine*, singur, rătăcit, clănțanind în zăpadă, se ridică tot așa de sus ca și când palmuesce lorzii cu indignațiunea sa.

Excesul galeșului e la densul tot prisosință. Când Victor Hugo nu sdrobescce craniuri, în vre un ospăț ca în poemul *Nibelungen*, la care, prin numele său, pare a fi un comesean obicinuit, el petrece porfrând nori și rafinând pe Ossian.

Marea era cea mai bună vecinătate pentru un amic al Titanilor. Eacă de ce, dacă n'ar fi avut durerea de a 'și sci țara absentă și părăsită pradă unor aventurari, Victor Hugo nu s'ar fi crezut în exil, ci și-ar fi închipuit că se află la densul acasă, când era în fața infinitului.

Când citii pentru întâia oară, în *Notre Dame de Paris*, episodul lui Quasimodo, învărtind un om ca o praștie, și sdrobind pe ștregarul de scolar, luându-l de un picior și izbîndu-l de zid, îmi venea greu de a admite această estraordinară manoperă. Astăzi, nimic nu 'mi pare mai ușor. Jean Valjean o face moralmente și, câte o dată fysicamente; asemenea și Giltta în *Travailleurs de la mer* și Gwynplaine, copil

în noaptea neagră ce 'l învăluesce; aceea e forța omenească impusă până la paroxism și luptând contra unei forțe oarbe sau împotrîvîndu-se unei forțe providențiale.

Grămădind vieața în eroii săi, Victor Hugo voescce a grămădi idealul într'ânșii.

S'ar părea că firea lui trebuie să se mulțumească cu efectul naturalist. Dacă însă el nu se codesce nici înaintea cuvîntului precis, nici înaintea lucrului precis, Victor Hugo are o aspirațiune de artist care pătrunde toate poftele naturei, și unirea e atât de indisolubilă în cât cine-va îl poate acusa de exagerațiune, de violență, de monstruositate chiar, fără a găsi o ocaziune de a 'l surprinde în flagrant delict de platitudine sau de mojicie.

El încântă, chiar când nu place, și pune tot-d'anna în tot ce spune un amănunt pitoresc pentru a face să fie scusat incidentul moral care ar nemulțumi pe purist.

Originalitatea lui Victor Hugo consistă dară în sinceritatea sa de artist.

Operele lui sunt nisce arborescențe din el însuși: el le poartă întocmai ca bunul rege David, care, pe geamurile bisericilor, își poartă tot neamul pe un păm, de culoarea cărnei, ce i ese din burtă, și care arată pe fie-care cracă câte un moștenitor cu mânele spre ceruri și cântând un psalm.

Omul care, în tinereța sa, debutând, la vârsta în care alți își caută încă drumul, zicea despre Mirabeau: „E un lucru care s'evêrșescce sgomotul său propriu; e o natură ce 'și îndeplinesce legea!” acest om, sau mai bine acest *copil sublim*, după cum îl numea proorocul Chateaubriand, prin instinctul dorinței, prin pofța vocațiunei, de-dea dinainte formula geniului său.

În republica literilor, care e un compus de aristocrați de toată mâna, se abusează de cuvîntul *Maestru*. Acest termen ar trebui rezervat marilor scriitori și marilor artiști, a căror inspirațiune se confundă atât de bine cu procedeul în cât acest din urmă se nu fie învățat de alții.

Intr'un cuvânt, se numim maestri pe acei ce nu pot avea ciraci.

Ca și Delacroix, ca și Balzac, dară fără indoeală mai mult de cât ei, Victor Hugo se afirmă prin calități cu totul personale, de și ele sunt foarte accesibile și în afară. Ni se pare ușor a imita acest pitoresc pro-

vocator; dară nu putem de cât repeta într'un chip necioplit cea ce ei au făcut, fără a avea vre o dată norocul de a ghici cea ce vor face; nu putem vecinic afla un secret, adică expresiunea lămurită & individualității maestrului.

Eacă de ce aceste genii excentrice au admiratori, dară n'au copiiști. Aceasta e onoarea talentului lor și demnitatea amicilor lor.

Victor Hugo, poet, scriitor, artist, orator, exilat, senator, proscris sau triumfător, nu joacă prin urmare un rol: el se aseamănă omului casnic, părintelui de familie, amicului.

Această natură robustă nu se împărțese. Seva minunată a cărților sale o regăsim în intimitate; el se bucură vecinic, la orî-ce ceas, de un aflux de sentimente cordiale, de o expansiune ușoară; tot atât de mișcător, ca și vorba'î sonoră, e rîsul lui. Ospitalitatea lui e călduroasă, strângerea mânei lui, vërtoasă. Ne simțim în casa unui om, mai nainte de a ne reaminti, dacă o putem uita, că ne aflăm la un om mare.

Făptura lui Victor Hugo e prea populară pentru a avea trebuință de o descripțiune. Toată lumea cunoaște acei ochi umbriți, dară nu vëluiți, ce au o lumină fixă, pătrunzătoare, acei ochi despre cari vë voiți vorbi mai pe larg mai jos; acel cap cu încrețituri bine săpate, cū nasul puternic, cu gura surizândă printre tufișul bărbei, acea frunte ce se asemănă cupolei unui pantheon, acea osatură solidă, mai mult tare de cât elegantă, care ne ar reaminti vre un baron Hugo, din vre un burg al Germaniei, dacă mânele, demne de un prelat, nu ar face onore, prin eleganța lor, condeului, iară nu spadei.

Victor Hugo iubese exercițiul, precum iubese și lucrul. Hygiena ocupă o parte enormă din viața sa. El simte prea bine că ar abdica dacă ar fi suferind, și că sănătatea este pentru dînsul, mai mult de cât pentru ver cine altul, condițiunea talentului. Aceasta l face să aibă obiceiuri regulate, un nutriment substanțial, o muncă continuă. Balzac și a făcut din laboarea sa un suicid; Victor Hugo datoresce muncii sale viață deplină, seva inbelșugată, înverzitul acestei admirabile bătrînețe, care nu e de cât primă-vara imortalității.

Victor Hugo lucrează în picioare; neputînd găsi uă mobilă antică care să i serve de pupitru cuviincios, el scrie pe o superpozițiune de scaunele și de infoliuri, acoperite de un covor. Poetul și reazămă ast-fel cotul și și desfășură hârtia deasupra bibliei, deasupra cronicei din Nuremberg.

Hârtia e albastră, subțire, de format mare: răsînd foarte mult, făcîndu'și corecțiuni la infinit, muncit de un scrupul de artist ce nu se potolesce nici o dată, Victor Hugo a rămas credincios condeului de pană.

S'ar părea că el găsește un fel de plăcere trăgînd acele largi bare ce acoperă cuvintele și liniile, și care se aseamănă adesea orî unor coline, unor funduri de peisage în text chiar.

Nu ar fi peste putință de a găsi câte o dată siluete informe, încercări de desemn, în mijlocul scrisorei: visiunea ideii este adesea îndoită pentru poetul-pictor.

Paginele, înnuiate, muncite de această scriere adevărat galică, ce are atîta înfățișare, se usucă respândite.

Cînd lucrul zilei e sfârșit, Victor Hugo își adună munca, o strînge, și mai de obicei păstrează taina inspirațiilor sale. Manuscrisurile autographe nu l părăsesc; ele sunt recopiate de condee devotate și colationate cu respect. Totul își are importanța lui pentru un scriitor care e pictor și care se teme de ștergerea unui cuvînt, de scâlciera unei frase, de schimbarea locului unei trăsuri de linie, a unui punct, a unei virgule, întocmai ca de disparițiunea unei lumini neapărat trebuincioasă armoniei tabloului.

Mulți s'au întrebat adese-orî dară Victor Hugo are lucrul ușor.

E evident că el nu e înzestrat, cu aceea stranie facultate de improvisațiune, grație căreia Lamartine n'a sters nici o dată un singur cuvînt. Condeul de fer al acestui din urmă alerga repede, de abia atingînd hârtia satinată pe care o acoperea cu urme ușoare: ai fi dis valsul unei sylphide pe zăpadă.

Victor Hugo face hârtia să gêmă sub condeul său, care țipă. El se gîndesce după fie-care cuvînt, cântăresce fie-care expresiune, se reazămă de puncte, cum ne-am odihni pe pietrele din respante, pentru a se uita la frasa sfârșită și la locul

alb unde va începe fraza următoare. Oare-care cuvinte de reamintire, oare-care nume aruncate pe marginele hârtiei, ca nisce note, ne-ar face să ne închipuim că el își fixează impresiunile, de frică să nu mai le regăsescă cum-va în excelenta sa memorie. Această muncă însă nu implică nici o sforțare; ea nu e alt-ceva, de cât infiltrațiunea încetă a unei seve ce se umflă și dă pe din afară.

Pentru a completa această fiziologie, nu pot uita amănuntele ce mi-au fost date de Sainte-Beuve, și pe care Victor Hugo însuși mi le-a confirmat.

Pe când scria *Notre-Dame de Paris*, poetul nu se sătura de a merge împreună cu amicii săi să viziteze vechia biserică, în care se instala în toate serile.

Vara, după prânz, ei scoborați strada Notre-Dame-des-Champs; ca nisce răsăriți romantici ce erau, ei desertați bătrânul Montparnasse, al cărui nume mult ar fi dorit să 'l pôtă schimba, și se grăbiau să ajungă la catedrală înaintea sfințitului soarelui.

Cei ce nu lucrați la acel roman, găseați că vizitele deveneați prea dese, și de oare ce aveați în toate serile de suit într'un turn, ei suspinați în fundul inimii lor urcându-se pe scara ce ducea spre cer.

Totuși, o dată sus, departe de oameni, toate pepturile se desunflați: în fața soarelui ce apunea, un extas general copriunea sufletele; toți își uitați osteneala și lăsați liber curs inspirațiunii lor în proză și câte o dată în versuri; brațele se întindeați spre spațiul ca spre viitor, și ele strângeați vânt, cum ar fi strâns glorie; fie-care se credea deja celebru, pentru că domina pe contemporanii săi de așa sus.

Victor Hugo se rezema pe cote și privea. El aspira sufletul bătrânei cetăți. Rândunelele sburați pe fruntea acestor poeți, cari nu se dați jos de cât tocmai spre nopțe.

Astăzi, unde se duc neofitiți? Pe ce turn merg ei să privească venind inspirațiunea?

Intr'o seară, Victor Hugo, care își funda cu plăcere micii săi ochi pătrunzători în purpuriul apus de soare, se întoarse către Biblioteca Arsenalului, ce se află foarte departe de biserică, și dișe amicilor săi: „Văd pe Charles Nodier în balconul său; el nu e singur; e însoțit de

două persoane: două dame; una e fata lui; pe cea-l'altă nu o cunosc.“

Cu toată încrederea lor în poet, care îi făcea în toate serile să se urce așa de sus, cu totă admirațiunea lor pentru bunătatea facultăților lui fizice, prietenii lui surăseră cu neîncredere. Dar, după un ceas, când intrară în acel plăcut salon al Arsenalului, care aparține istoriei literare din 1830, ei dobândiră proba că Victor Hugo veduse de minune, că ochii lui nu 'l înșelaseră.

Nu dați acestor amănunte o influință fatidică; nu voiți dișe chiar, usând de o comparațiune prea lesne de făcut, că poetul privește lucrurile sufletesci ca și cele lumesci precum privea de sus și de departe, și că el pătrunde viitorul depărtat ca și orizontul. Nu. Am voit numai să îndeplinesc demonstrațiunea acestei puteri în totul, a acestei organizațiunii deosebite, care, de sigur, nu dă geniul, dar care 'l întinde, 'l prelungește, îl face să dureze,

Cum ne-am mira că V. Hugo e primul în acea rasă de încăpățânați ai idealului și ai progresului, care nu scie nici a se preface, nici a se schimba, nici a da îndărăt?

S'ar putea chiar pretinde că fie-care scriitor își consacră viața unei singure idei; și nu a își fi paradoxal demonstrând că Victor Hugo, de la ântâiul său roman, de la ântâia sa dramă, până la cele din urmă, în toate operile sale, n'a făcut de cât să opună curățenia fizică a oamenilor și a lucrurilor frumuseții morale, și a voit să suscite entuziasmul prin puterea înștită ce dă amorul, datorია sa și dreapta rezunare.

Aceasta e sarcina ce a priimit de la conștiința sa, și pe care a urmărit'o, fără a se opri un minut, pe care o urmărește încă și pe care a transportat'o în viața politică.

Cel ce a scris *Notre Dame dn Paris*, *Claude Gueux*, *le Roi s'amuse*, poetul așa de ardinte pentru a cânta desceptarea populară din 1830, nu așteptase să fie biruit și exilat pentru ca să lase să filtreze în cărțile, în piesele, în poemele sale, câte va din acele licăriri de pucioasă care devinără apoi vulcaul din *Châtiments*.

În o ultimă edițiune a potreturilor sale contiporane, Sainte-Beuve a publicat o scrioare a lui Victor Hugo, datată din 1832,

care nu lasă nici o îndoială asupra sentimentelor sale intime.

Era a doua zi dupe resvrătire. Parisul era pus în stare de asediu. *Le National*, cu Armand Carrel în frunte, voia să publice o protestațiune subsemnată. Victor Hugo, încunoștințat de acest proiect prin Sainte-Beuve, îi respunse :

„Nu sînt mai puțin indignat de cât tine, iubitul meu amic, de mișei scamatori politici cari fac să dispară art. 14, și care și păstrează starea de asediu în indoitul fund al meșteșugitei lor cutii.

„Sper că nu vor îndrăzni să asvârle zidurilor din Grenelle acei tineri creeri, prea înferbântați, dară generoși. Dacă făpturiile de ordine publică ar încerca o execuțiune politică, și dacă patru oameni de inimă ar voi să facă o răscoală pentru a scăpa victimele, ași fi al cincilea.

„Da, trist și frumos subiect de poezie sunt aceste smintenii stropite de sânge! *Vom avea o dată o Republică*; și când ea va sosi, va fi bună. Dară să nu culegem în Maiu poama care nu va fi coaptă de cât în August. *o Republica proclamată de Franța în Europa, această va fi coroana perilor mei albi.*”

Tăgădui-va cine-va că V. Hugo nu fuse precursor de acea dată? Nu s'ar zice oare că aceste rânduri, scrise în 1832, trebuiesc datate din 3 Decembrie 1851?

Eată tot ce voesc a zice despre Victor Hugo, om politic; cestiunea m'ar duce prea departe.

Tot-astfel, nu așteptați de la mine un studiu literar. Am făcut un potret: îl cred că seamănă. Am reprodus fulgerul și surîsul ochilor; pentru a avea fisionomia deplină a omului mare și a omului, așteptați puțin să pun și lacrimile.

Victor Hugo a spus toate tristetele, toate durerile, toate indignațiunile Franței; pentru a ne mișca sufletul, îi ar fi fost destul să fi spus pe ale sale proprii. Dară acela e poet în adevăr național care în espresiunea suferințelor și a speranțelor sale, găsește formula suferințelor și a speranțelor contimporanilor săi. Geniul lui Victor Hugo nu s'a abătut nici o dată de la această datorie.

Astăzi, poezia a devenit în Franța un esercițiu aproape universal. Ea e practică de scriitorii ingenioși, dibaci în mânărea uneltei, în potrivirea rimei; dară ea

îmi pare totuși că delasă adevăratele-i destine, adevăratul său rol, când se depărtează de înălțimele pe care Victor Hugo s'a ținut tot-deauna, și care sunt: *Natura, Dumnezeu, Amorul, Datoria, Libertatea*, adecă familia și patria.

Ași iubi țara și copiii, e ceva comun; dară cu aceste lucruri comune se întrețin geniurile și conștiința.

Ași voi ast-fel ca largele isvoare deschise de Victor Hugo în odele, în poemele sale, să fie preferate acelor quintescente delicioase ce încântă în timp de un minut, dar care nu vă dă o emoțiune de o oră. Poezia e închisă în sticlute frumos lucrate; ași voi să debordeze, ca în timpul acelei *tristesse d'Olympio*, în un vas destul de larg pentru a mulțumi setea tuturor durerilor și melancolia tuturor amurilor.

Valul limpede, cu largi expansiuni ce ne-au legănat adese ori, dragostirile reînnoite ale *Foilor de toamnă*, această poezie ce se adresa părintelui, mumei, copilului, sublimă pentru cugetător, simplă pentru ignorant, dar duioasă și născătoare de amor, iacă, Domnilor, adevărata poezie francesă, de oare ce misiunea Franței e de, a propăvădui pacea, unirea, amorul.

Incomparabila glorie a lui V. Hugo e acea dilatațiune nesfârșită a inimei, care neobosit dispută pe exilați exilului, pe mizerabili mizeriei, pe popoare resbelului, care a scăpat pe Barbès, care a adus înțelegerea în cestiunea amnistiei și care nu se căește nici o dată de a fi înșelată, chiar când amnistiații, apelpisiții sau nerozii, nu l' amnistiează de bunătatea sa.

Tocmai pentru că a fost desrănită, marea lui inimă e capabilă de a se înmulți vecinic.

Putem zice despre el, cea ce poetul a zis despre inima mumei:

„Fie care își are partea sa, și toți o au întreagă.“

Eată de ce, Domnilor, am văzut, în luna lui Februarie trecut, acea sărbătoare care nuși are perechea în istoria nici unui popor; eată de ce o așa de universală comuniune de iubire ne coprinse dinaintea bătrânului surizând și plângând între strenepoții săi.

Capetele lor două, pe care mâinele lui se rezemau, pe când saluta mumele, pă-

rinții, copii ce treceau, sunt cei doi poli ai geniului său.

Reamintiți-vă aceste gingașe versuri:

Il est si beau, l'enfant, avec son doux sourire,
Sa douce bonne foi, sa voix qui veut tout dire,
Ses pleurs vite apaisés;
Laissant errer sa vue étonnée et ravie,
Offrant de toute part sa jeune âme à la vie
Et sa bouche aux baisers!
Seigneur, préservez-moi, préservez ceux que j'aime,
Frères, parents, amis et mes ennemis même
Dans le mal triomphants,
De jamais voir, Seigneur, l'été sans fleurs vermeilles,
La cage sans oiseaux, la ruche sans abeilles,
La maison sans enfants!

Văi! această rugă părea că desfide destinul. Nici o familie nu fusese așa de frumoasă; nici una nu fu așa de aspru lovită. Catastrofe îngrozitoare, care păreau prin mărimea lor, proporționate geniului părintelui, pustiară colivia, pustiară casa.

Inima părintelui sângeră; dară remase în picioare, și gura sa vibrând nu încetă de a repeta suspinând:

„Seigneur, préservez moi, préservez ceux que j'aime!.....”

Astăzi, doru'i s'a împlinit. Păsărelele au revenit și ciripesc în colivie, casa e plină, și toți l'am văzut, la acea sărbătoare de la 27 Februarie trecut, strălucitor de

veselie, înduioșat, între cele două coroane ale bătrâneții sale,¹⁾ după ce a silit pe Dumnezeu să se împace și să-i semene flori pe sublimalele poteci ce îi rămân încă a urca!

Se părea că această îndoită auroră se amesteca cu lumina apusului său, pentru a-i ascunde imortalitatea, imobilisându-i viața.

Să urăm, Doamnele și Domniile mele, ca acest mare poet să lucească mult timp încă pe înălțimele de unde Europa îl contemplă. Când o lumină ca aceasta se stinge, întunericul coprinde nu numai un popor; atunci o stea piere după Cerul infinit sub care trăesc și meditează toate popoarele.

Cel din urmă grad al gloriei, e universalitatea ei. Ecă pentru ce Victor Hugo vă aparține de o potrivă ca nouă, pentru ce îl iubiți tot atât cât și noi, pentru că socotiți, ca și noi, că el e farul trebuincios, călăuza și povățuitorul eficace al *Asociațiunii literare Internaționale*. El ne face să fraternizăm cu toții admirând geniul său.

(După *Louis Ulbach*, de *T. George Djuvara*)

(1 Nepoții săi: *Georges* și *Jeanne*.)

FRANÇOIS COPPÉE

SEVERO TORELLI

(DRAMĂ ÎN CINCI ACTE, ÎN VERSURI)

ACTUL AL DOILEA

SCENA I

(Urmare)

Gian Batista (surizind)

Așa e că nu mai ești modestă
Și dreapta-ți conștiință, de-acum nu mai protestă.
Am dreptul dar, de-a zice că eu îți datoresc
Pe fiul meu.

Dona Pia

Seniore, ești bun și îți mulțumesc !
Ce bine-ar fi să merit a ta recunoștință.

Gian Batista

O meriți, scumpă Pio, prin fapt și prin voință.

Dona Pia

Dă-mi voe-acuma singur o clipă să te las :
O mică îndatorire uitată 'mi-a ramas ;
Făcusem adineauri vr'o câte-va pachete
Proscrișilor de astăzi voiam a le trimete.
Sunt haine de-ale noastre pe care le-am ales
Ca să le dau, și iată că tot nu le-am trimes.
Mă 'ntorc îndată !

(Ese la stânga)

SCENA II

Gian Battista apoi Severo

Gian Battista (singur)

Du-te de 'ți vezi de datorie
Femea fără seamăn. Și-a ta mărinimie
S'o respălătească cerul.

(Severo intră)

Severo ! finl meu !
Te așteptam ! Departe de tine 'mă este greu.
O oră mi se pare cât secolul de mare.

Severo

Dar ora ce se scurse fu singura 'ncântare
A vieții mele, tată ! Nu vezi în ochii mei
Speranța cum lucește cu raze și schintei ?

Gian Battista

Ce fel ?

Severo

Când îți se dete iertarea blestemată
Așa e că mulțimea era nenumărată ?
Atuncea fie-care te-a auzit strigând,
In culmea indignării și ast-fel blestemând :
„Un fiu de 'mă va da cerul de dânsul te ferește !“

Dar iată, răzbunarea e timp de când pândește
 Și pare-a fi uitată de cel nerăzbunat...
 Oh Tată! Facă cerul să fiu ne'nduplecat,
 Și 'n vremea cea mai scurtă vei revedea mulțimea
 La zidurile-acestui palat, călcând cruzimea
 Sub tălpi însâgerate, strigându-ți: „Fiul tău
 Și-a 'ndeplinit menirea de fiu și de calău!

Gian Battista

Ce vreți să zici, Severo? vorbește!

Severo

Nu mă chiamă

Severo, ci Severo Torelli. Sunt de-o seamă
 Cu ura ta în contra tiranului, sunt om;
 În mine ori ce fibră, în mine ori-ce-atom
 Se-aprinde și consumă simțirea mea nebună;
 Am inimă mai tare ca tigrul ce 'și rezbună.
 Sunt ténér poate încă, am douăzeci de ani,
 Dar morței pot trimite o mie de tirani,
 Ș'apoi, amenințarea e timp să se 'nplinească?

Gian Battista

BCU Cluj / Central University Library Cluj
 Dar cum și unde?

Severo

Nimeni nu va putea s'oprească
 Justiția divină; dar nimeni! M'am jurat
 Pe Christ. Și suntem patru prieteni.— Ne-am legat,
 Noi patru, prin tăria și flacărea din vine,
 Să liberăm poporul, și m'aș ales pe mine
 De șef, iar lovitura va 'ncepe-o brațul meu.
 Mai lezne s'ar preface Satan în Dumnezeu,
 Și soarele mai lesne în haos ar dispăre
 De cât s'ar pune capăt l'a noastră 'nverșunare
 Prin care-acel Spinola va merge în mormânt.

Gian Battista

Severo nu te teme, c'ași zice vr'un cuvânt
 În contra-ți. Porți în vine un sânge de noblețe
 Și sângele cel nobil e viū la tinerețe,
 Vlăstarul cel din urmă al unui neam perdut,
 Ai moștenit curagiul de chiar când te-ai născut;
 Căldura'mi consumată se-aprinde azi în tine.
 Era un timp, când frica mă fulgera prin vine,

De câte-ori, în jocuri, copil pe când erai
 Făceaî vr'un pas în lături, sau drumul ți-l greșeaî.
 Dar astă-zî, strînge-mî mîna și vezi-o liniștită.
 O lacrimă în ochi-mî ar fi o grea ispită...
 A! Te-ai jurat!... Prea bine, copil liberator!

(Arătînd armurile)

Strămoșii mei te-aprobă, viteaz judecător.
 Și iată-le pe ziduri fantomele-oțelite :
 Imî pare că vibrează subt armele-ascuțite
 Ne 'nvinsul lor orgoliu. Și va să zică, noi,
 Bătrînul tîu părinte trăind, și-acești eroi,
 Te vom vedea cu brațul întins spre libertate,
 Insîngerînd pumnalul în piepturi blestemate...
 Vom ști, în neamul nostru c'avem un nou viteaz,
 Al căruî braț puternic va strînge de grumaz
 Pe groaznicul Spinola! Ei bine, umbre sfînte!...
 O glorie c'a voastră trăește și 'n morminte!

Severo (Ingenuchiînd)

O bine-cuvîntare, mai vreaî din partea ta!

Gian Battista

O! cerule! copilul acesta va purta
 O armă spre-a o 'nfige în pieptul unei fiare,
 Și-a desrobi o țară de lanțurile-amare.
 O tu ce faci vulcanii s'arunce lavă 'n nori,
 Fă s'aruncăm tot ast-lel pe-ai noștri-apăsătorî.
 Gîndește-te, o Doamne, că singur se ecspune,
 Că crima e dreptate, cînd are scopuri bune,
 Gîndește-te că brațul—ce va lovi 'n curînd,
 E 'npins de suferința poporului gemînd!..
 O tu! putere sfîntă, ce peste tot veghează,
 Ajut'î, fîi cu dînsul, și 'l bine cuvîntează.

(Intinde mîna asupra căpului lui Severo)

În numele rușinei, purtată opt-zeci de-anî
 Și-a lanțurile grele tîrate de Pizani,
 În numele acelor ce zac în închisoare,
 În numele mulțimei coprînsă de oroare,
 Al văduvei ce 'și vede copii înghețați,
 A celor ce n'au pâine, proscrise și egzilați,
 În numele perzării și-al fiicelor orfane,
 Al gloriei mînjite de crimile dușmane,
 Ce au săpat mormîntul atîtor cetățeni,
 În numele cel sacru al morților oșteni,
 În numele durerii ce-a 'mbătrînit în mine,

În numele onoarei și-al patriei în fine,
 O! scumpul meu, Severo, te bine cuvintez :
 Cu sânge și cu lacrimi puterea-ți înzestrez,
 Și pentru că sunt sigur de-o cruntă răzbuinare,
 Bătrâna mea iubire e scurtă de răbdare :
 La pieptul meu, copile, mai vino să te strâng,
 Și larga-mă bucurie în ochi-ți s'o resfrâng.

(Severo s-aruncă în brațele deschise ale tatălui său.)

(Va urma)

Th. M. Stoenescu.

DE LA ATENEU

Dumineca trecută (12 Maiu) Ateneul și-a terminat șirul său de conferințe prin dizertația d-lui Lupu Antonescu asupra mișcării noastre literare în acești din urmă *zece ani*. Negreșit, era anevoe de isbutit într'un subiect așa de greu — am putea zice așa de rău ales. — Din scurgerea vremii arare-orî poți să rupi și să desparti *zece ani*, care să-ți înfățișeze lămurit o situație literară hotărâtă și distinctivă. Dacă nu-mi arăți o prefacere, o frângere în mersul lucrurilor, o deosebire tranșantă între ceea-ce a fost și ceea-ce se urmează, nu vîd pentru ce mi-ai scoate de-oparte din viața unei literaturi numai decât *zece ani*, când ei nu sunt de cât o continuare liniștită a celor de mai înainte. Și afară de aceasta, — cât e de greu ca să-ți dai bine seamă de caracterul unei epoci în care ești și tu amestecat! — Trebuie să stai pe ceva sus pentru ca să poți coprinde cu ochiul toată mișcarea din jurul tîu, — nici vorbă, trebuie să fii un om superior. — Sunt lucruri a căror deplină intuiție n'o poți avea de cât dacă te dai la oare-care depărtare, și cele din trecut și s'arată mai deslușit pentru că nu se mai mișcă și le judeci mai rece pentru că nu te mai ating.

Tînerul conferențiar a schițat în fugă activitatea condeilor bătrânești, scăpînd din vedere — lucru ce nu i se poate ierta — un nume destul de prețios literaturii noastre — al d-lui George Sion, și — în pas obicinuit — fără să se simtă că sare vre-un hotar și trece într'o at-

mosferă deosebită, — intră în domeniul celor *zece ani*, și străbătu un drum într'adevăr așternut cu flori. — Progres, valoare, talente încotro se întorcea. Nu voiî să citez nume. Aș face să răpăe la pămînt, ca perele putrede, o pusderie de platitudiniști pe cari generosul conferențiar i-a suit în slăvile cerului. Eminescu care este o figură măreață și interesantă în literatura noastră, talent, a cărui putere de a concepe și dar de a spune, începeu adevărată școală sănătoasă, în poesia română, este pus alături cu niște mediocrități. Spre sfârșit, d-l conferențiar constată că talentele noastre nu sunt destul de încurajate, — nepăsarea lumii le lasă să se stingă în mizerie. Ca dovadă despre aceasta, ne citește o poezie „La vatra rece“, și asupra versurilor *Dac'ar fi un foc în sobă, — m'ar părea că suntem doi* — tînerul mișcat profund de compătimire, mai cât nu plînge de mila autorului ce tremura de frig.

Noi îl asigurăm că acea poezie este făcută în fața unei vetre foarte calde și că autorul, dacă n'are încă nici o sumă depusă la casa lui Rotschild, totuși nu e așa de sărac, în cât să merite sub acest raport compătimirea cui-va.

Este unul din tinerii muncitori d-l Antonescu, și noi suntem siguri că și dumnealui a simțit cât e de greu să izbutască cine-va într'un asemenea subiect. Deci... fără supărare.

Ave.